

DOBOZI ESZTER

Sánta Kata

Magyar Napló Kiadó
Budapest, 2011

Fazekas Ibolya

AZ ELFELEDETT MÚLT ÁRNYÉKÁBAN

Mondakincsünk peremvidékére szorult alkotások a csillagmondák, vagyis az égitestek keletkezéséről szóló eredetmondák. Dobozi Eszter új regényének címe a Szíriusz nevű csillag népi magyar elnevezése: *Sánta Kata*. A monda szerint a Kaszás csillagkép három aratója után siet Sánta Kata, aki az ételt viszi a munkásoknak, de sosem éri utol őket, mert megsebezte a lábát egy kaszával. A mű hősnője, Olga hasonló sorsra van ítélve, mint a feladatát önhibáján kívül be nem teljesítő sánta lány az égen. A két történet közös pontjait a megsebeztség, és emiatt a „soha-révbe-nem-érés” motívumai jelentik.

Ha meg akarjuk fejteni, mi az a bizonyos törés Olga életében, amely arra determinálta, hogy örökösen önkiteljesedése után fusson, akkor a csillagmonda regénybeli előkerülése sokat segíthet. Olyan kulcspozícióban nyer említést, amely rávilágít arra, hogy a magát és múltját kereső, hatvan felé járó asszonyt mely élettapasztalata kényszerítette

múlt- és önfeledésre. A negyedik napja tartó utazása során – amelynek célja, hogy visszatérjen falujába, ahol nevelkedett és élt harminc éven keresztül ifjabb Lénárdfalvy Béla feleségeként – ifjúkori szerelmével, Csongvayval találkozik. Az első szerelem idilljét szétszaggatta az eltitkolt feleség megjelenése. Az akkori élethelyzetében Csongvay jelentette az egyetlen biztos pontot Olga életében, ugyanis érettségi után, száműzve elköltözött otthonról, hogy dédelgetett álmát valóra válthassa, és színésznő lehessen. A szerelmi csalódás és az azt megelőző apátia, melyet a szülők merev, szívtelen elutasítása, a kamaszkori nagyvárosi egyedüllét és a színészi hivatásból való kiábrándulás váltott ki, Olgát fiatalon mély válságba sodorta. A hosszú ideggyógyászati kezelés után önmagával meghasonulva, valamit magából elveszítve és elfeledve tért újra haza. E krízis érzelmi emlékeivel szembesül, amikor majd negyven év után sorsszerű véletlenséggel találkozik Csongvayval, aki felidézi benne a régi traumát. Mindezek ellenére akárhogy is kutakodik emlékezetében, azonosítani nem tudja őt. Az olvasó a narrátortól értesül, hogy ki is volt az illető. Ebben a teljes érzelmi bénultságában szólítja meg Olga Sánta Katát, égi alteregőjét: „Segíts meg, Sánta Kata – sóhajtott bele a fűzfavesszők és levelek szövédékebe.”

A mű címének első regénybeli megjelenési helye segít abban, hogy Sánta Kata és Olga sorsának metaforikus azonosítását megfejthessük. Az égi tünemény attribútuma – a megsebeztség – a főhős ifjúkori válságával egyezik meg, amikor elveszítette eredendő bizalmát önmagában, a világban és az emberekben. Akkori gyógymódja az élmény teljes törlése volt. A „Sánta Kataság” még egyszer előkerül a regény vége felé, ahol a narrátor Olga érzéseit értelmezi. Itt egy olyan fájdalomra irányítja a figyelmet, amely már régóta nem jelenvaló, csak űr van a helyén. A fájdalomra, amely van is, a tudat legmélyén, az ösztönökben, de nincs is, mert már tárgya kitörlődött, feledésbe merült. Egy eredendő fájdalomra, amely az idők végezetéig sajog, mint Sánta Katáé, s amely az örökkévalóságig jelen van az égen.

A fentiekben érintett feledés-motívum az egész regény alapproblematikája. A múltfeledés több területen is jelen van Olga életében. Először is a főhős sajátos jellemző tulajdonsága, hogy a jelenre koncentrálna emlékeit nem építi be identitásába. Alapvetően nem gondolkodó lény, inkább ösztönszerű alak. Sohasem tekintett hátrafelé, mindig az adottra figyelt élete során, és éppen ez okozta idősekkorára az elhagyatottság érzetét, mely együtt járt identitásának megbomlá-

sával. A főhős én-vesztésének folyamatát ismerhetjük meg a regény lapjain.

A belső narrátor két párhuzamos történetet mesél el. Ezek egyike Olga közelmúltban megesett négynapos utazása, amikor fejébe vette, hogy visszamegy a faluba, ahol leélte életét. Ezt az utat sokszor rejtélyes és különös dolgok lassítják és teszik nehézkesé. A vállalkozásra maga számára érthetetlen okok készítették, az olvasó számára azonban egyértelmű, hogy a hajlott korú asszony önmagát akarja megtalálni és életével szembenézni. Ebbe a cselekménybe szövődik az élet-történet a kamaszkortól a házasságon át a válásig, amelyből kiderül, hogy Olga „amnéziájáért” a neveltetése, a családja, de az események hátterében meghúzódó „történelmi rendszer” is felelős.

A gyermek- és felnőttkor egyaránt a szocializmus időszakában játszódik. A regény érzékletesen domborítja ki e korszak családokra gyakorolt átkos hatását. Olga nagyszülei jóra való mezőgazdászok voltak, akiknek el kellett szenvedniük vagyonuk elkobzását, valamint azt, hogy lányuk – Olga édesanyja – szüleitől elfordulva a pártkatonák mintapéldányává vált. Ebben a családi zűrzavarban, ahol a felek kölcsönösen megtagadták egymást, nem születtek szoros kapcsolatok, családi legendák, nem létezett család sem. Ellenben Lénárdfalvyék – Olga férjének családja – nagyra becsült polgári családnak számítottak Kékegyházában. Ők kedvüket lelték az emlékezésben, voltak legendáik a fölmenőikről, elődeikről, részletekbe menően tudtak mindent egymásról. Így végeredményben az a fonák helyzet alakult ki, hogy Olga férje családfájának elágazásait betéve tudta, anyósát, apósát végsőkig önfeláldozón ápolta, miközben anyját, apját elfeledve, származásáról, saját családjának történetéről mit sem tudva élt. „Úgy volt itt e földön, mint akit gépnek kreáltak. Évtizedeken keresztül minden gyermeki kötődés hiányzott belőle.” E gyermeki kötődés hiányzete támadt fel benne időskorára, és kergette őt az örület, a teljes identitás-vesztés állapotába, amikor azzal szembesült, hogy nincs senkije, hogy a ház, amely asszonnyá érésének helyszíne volt, ma már bankként működik. Feldereng benne a gondolat, hogy „nem az övé volt ez az élet”, amit élt.

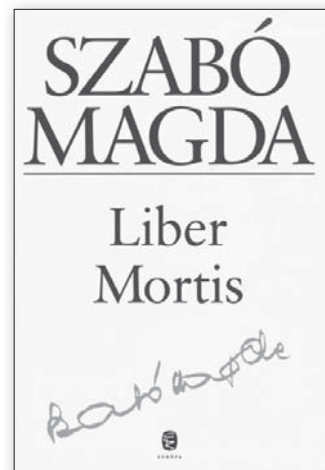
A regény mesteri példát állít arról, hogy a múlt nélküliség milyen romboló hatást tehet a személyiségre, hogy az emlékezés milyen fontos tényezője az identitás egészséges meglétének. E fontos konklúzió hangsúlyozásában pedig lényegi szerephez jut az elbeszélés módja. A belső narrátor valószínűleg semmilyen szerepet nem játszott Olga

életében, viszont annak legbizalmasabb barátjától, a racionális, eszes, jó elemző képességű tanárnőtől, Karolinától hallotta a megrendítő élettörténetet. Többször hivatkozik is rá elbeszélésében: „Karolina szerint”, „Karolina úgy véli”, „Karolina a megmondhatója”. Jó koncepció, hogy nem egy én-elbeszélés keretében ismerjük meg Olga sorsát, annak ellenére, hogy a narráció többször is belső monológba csap át, a főhős kaotikus érzéseinek, gondolatfoszlányainak érzékeltetése végett. Olgát mint az ösztönei által vezérelt, nem túl éles eszű, önmagával meghasonlott nőt ismerjük meg. Az egyes szám első személyű elbeszélés éppen ezért semmilyen magyarázó, az életutat értelmező hanggal nem rendelkezett volna, hiszen egy teljesen belső, „olgás” nézőpont logikus következtetésekre nem lett volna alkalmas, míg egy, az élettörténetről első kézből értesülő, mégis külső nézőpontú elbeszélő okok után kutathat, tanulságokat vonhat le. A én-elbeszélést kizárja az is, hogy Olga végül megbolydult, így életéről nem tudott volna megfelelő távolságtartással nyilatkozni.

Karolina, a kedves barátnő is felmerülhetett volna az elbeszélő személyeként. Viszont annak ismerősére ruházva az elbeszélést Karolina is a történet szereplőjeként jelenhet meg, holott ő az eredeti megfogalmazója a cselekménynek. Ezáltal az író egy olyan oppozíciót alkot Olgával szemben, amely által jobban érzékeltetheti a főhős jellemét. Olga sokszor ostoba, meggondolatlan, érzelmek által vezérelt döntéseivel és életútjával Karolina bölcs meglátásai, életrevalóbb intelmei kerülnek szembe. A két nőt egymás ellentétévé avatja ez a narratív megoldás. E szembeállítás egy újabb tanulságot domborít ki Olga sorsára vonatkozóan: az adottságok és tulajdonságok, amelyekkel egy ember rendelkezik, részben meghatározzák élete alakulástörténetét is. Olgát átgondolatlanak, míg Karolinát racionálisnak ismerjük meg. Olga a rögeszméiből kilépni nem tudó nő, aki utolsó mentsvárát és biztos pontját is elveszítette életében: a férjét és a gyermekeit. A szeretőhöz, Miklóshoz való megszállott ragaszkodás élete utolsó szakaszára egyedüllétre kárhajtotta az asszonyt, ami a teljes összeomláshoz vezetett. Karolina viszont Olga sorsának tanulságait levonó idős hölgy, aki másoknak meséli a különös történetét: „Karolina hányszor a szemére vetette, hogy őt, Olgát minden valóságérzéke és élettapasztalata cserbenhagyta, amikor egész képtelen elméletet épített föl kettejük viszonyára. Miklós is azzal védekezett, hogy amit ő hisz és remél állítólagos közös jövőjükéről, az nem más, mint egy rögeszme.”

A regény négy fejezetre van osztva, melyekben a két elbeszélő történet – Olga utazása és élettörténete – párhuzamosan bontakozik ki. A szerző ügyesen oldja meg az egyik idősíkból a másikba való áttérést, s a paralel szerkesztésnek köszönhetően az olvasó előtt lassan kirajzolódik egy életút, miközben annak megrendítő végeredményével is szembesül. Az utazás minden részlete, apró eseménye, amely alkalmat ad arra, hogy az elbeszélés az élettörténetbe csapjon át, azt a képzetet kelti, mintha mindaz, amit Olga a négy napban átélt, nem lenne más, mint az egész élete. Ugyanakkor az út konkrét eseményei értelmezhetőek szimbolikusan is. Hányódását több falun és városon keresztül bonyolítja többszöri rosszulléte, eszméletvesztése, és nem utolsósorban a magyar vidék lesújtó helyzete. Az utazás eseményei sok esetben irracionálisan alakulnak. Olga „zarándoklatát” mintha tudatosan nehezítené valamilyen felsőbb hatalom. Példaként kiemelhetjük azokat az ingereket, amelyek a főhős érzékeire mindig kellemetlenül hatottak (bűz, lárma, szomjúság), a folyton felmerülő nehézkes közlekedést vagy a többször elszenvedett megaláztatást. Kétféleképpen is értelmezhetőek ezek a rossz benyomások: az ország általános romlásáról adnak hírt, ugyanakkor mintha az asszony életének állítanának tükröt: „A közlekedés ellehetetlenülése, a nyomor, a rendezetlenség lépten-nyomon elé táruló képei azonban nem maradtak rá hatástalanok.”

Olga élete arról tanúskodik, hogy a múltat, bármilyen nehéz is, nem szabad feledni, hanem meg kell érteni, fel kell dolgozni ahhoz, hogy jelenünkhöz közelebb kerülhessünk. Az elmúlt húsz év irodalmi alkotásai kevésbé foglalkoztak a 20. századi magyar történelem egyik legnagyobb traumájával, amit a szocializmus jelentett. Úgy tűnik, a Kádár-rendszer hallgatási kényszere áthagyományozódott azzal a generációval, amely abban az időszakban szocializálódott. A nemzeti megrázkódtatásra azonban helytelen válasz az „amnézia”. Beszélni kell róla, ha tudni akarjuk, hogy kik vagyunk és hova tartunk. A szerző irodalmi vállalkozása ebből a szempontból nagyon fontos, hiszen úgy beszél történelmi körülményekről és következményekről, hogy azok csak az egyén egzisztenciális helyzetének megalkotásában ismerhetők fel. Nemzeti irodalmunkban Dobozi Eszter regénye ismeretlen, eddig körüljártatlan tájakra tudósít.

SZABÓ MAGDA
Liber Mortis

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2011

Erős Kinga

KI AD HÁLÁT NEKED A SÍRBÓL?

A veszteségből táplálkozó fájdalom, a dac és a szenvedély, a *talpig nehez bűség* és a szeretet szülte a *Liber Mortis* füzeteket, azokat a naplót, amelyeket Szabó Magda a férje, Szobotka Tibor halála után írt majd hét esztendőn keresztül. „Megkezdtem a *Liber Mortis* kötetek hetedikét. 1982 májusa óta írom a sikolyokat, küldöm a szerelmes üzenetet a férjemnek. Mi ment rá erre az időszakra az életemből, ne kérdezd, szerelmem, Protesilaus. Éjjel van, a saját életemet, a saját megosztott véretem adom az áldozatra, hogy táplálhassalak. Jöjj vissza, csak három órára, hogy elmondjak Neked valamit, felelj egyetlen kérdésemre, felelek Neked én is, bár mindketten, mindketten tudjuk a választ. De azért csak kérdezd meg, kísértet férjem, túlvilági férjem, és megkérdem én is, és mikor mindketten újra kimondjuk az igent, elvihetsz Magaddal az árnyak közé. Éjjel, éjjel. Nekem soha nem hajnalodik. Kezdjük a hetedik *Liber Mortis*t azzal: szeretlek.”

Mennyi koncentrált bánat sűrűsödik e halottas füzetek lapjain, mennyi keserűség formálódik szavakká! A kimondott vagy leírt szó megosztása iránti igény, a közlés szükségszerűsége – még akkor is, ha józan ésszel felfoghatatlan a halott férjjel való társalgás, ami a kívül-